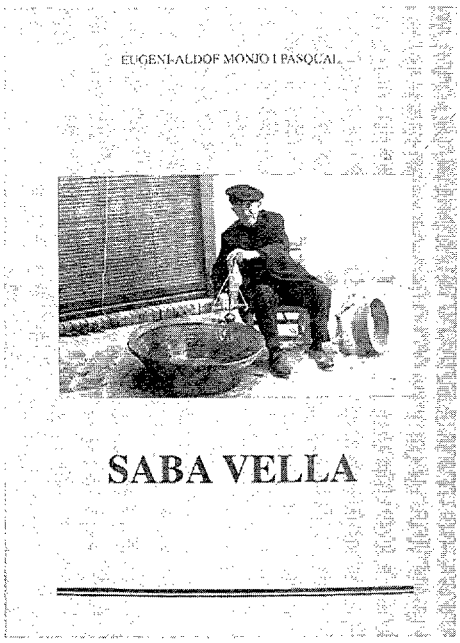

SABA VELLA
Eugeni -Adolf Monjo Pasqual
168 pàg., 24 x 17.3 cm.
Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta.
1995

El contingut d'aquest llibre el podríem incloure dins del gran àmbit dels estudis de Cultura Popular, amb tota la gamma de possibilitats que aquesta comporta: Paremiologia (o estudi dels refranys), Fraseologia i expressions populars, Etnografia, Música popular, Cuina popular, Religió popular, Remeieria Popular, algunes pinzellades d'Història... i un llarg etcètera de temes lligats a la manera de ser i comportar-se de les nostres gents.

Tot i no ser abundants les publicacions que tractem d'aquestos temes, podem citar-ne algunes com a precedents més o menys immediats de *Saba vella:* (Martí Gadea (Tipos, Modismes i coses rares de la terra del Che), Adolfo Salvà Ballester, Juan José Llàcer, Antoni Espinós i Fernando Polo, Francesc Romà, Vicente Llopis, Bernat Capó, Francesc Martínez i Martínez, etc. Pel que fa a l'Etnografia de la comarca cal esmentar els estudis de Roser Cabrera i el grup de Professors que redactaren el treball sobre els oficis de la Marina Alta, entre altres.

De tots aquestos autors, potser Adolf Monjo s'acosta a la manera de fer les coses de Martí Gadea o de Martínez i Martínez, però amb una manera de presentar el material molt diferent, ja que aquí tot gira entorn als cicles naturals de l'any.

El llibre, després d'un capítol inicial dedicat a l'any, es divideix d'acord amb les quatre estacions, i dins d'aquestos en cadascun dels seus mesos.

Totes aquestes subdivisions, que en alguns casos pot resultar artificiosa per a donar entrada a certes expressions o temes atemporals, li dóna peu per a tractar els més diversos temes: els vents, les festes, la gastronomia, diversos costums, cançons populars, endevinalles, fraseologia, etc. i fins i tot.... uns enigmes desxifrables a punt de succeir!!

El conjunt ens dóna una imatge viva

d'un poble que es resisteix a desaparéixer i manté viva la flama de la seua cultura quotidiana: aquells dones i homes majors que han proporcionat la informació són tot un pou de ciència, gràcies als quals hui tenim un tresor lingüístic que no podem ni hem de deixar perdre.

No podem hui deixar-nos enlluernar per la televisió, el video o la informàtica i deixar de saber com es fan les tomaques seques al sol, el guisat de sépia amb penques, el putxero de polp, la festa de la Dama de Teulada, recordar què son les batzoles o en què consistia la "demanà", fins fa pocs anys encara viva entre nosaltres. Hem arribat a uns extrems que ja hui els xiquets no saben ni què és un forcat i potser prompte o tard ja no mengen coques al forn, perquè les "pizzes", els "hot dogs" o l'hamburguesa ho envairà tot....

Aquest llibre si no ajuda a impedir aquesta catàstrofe (cosa que és ben difícil) vol donar fe del que ha estat l'ànima de la nostra cultura més popular i més arrelada en el temps i l'espai nostres.

Davant l'aparició d'aquest llibre, la nostra valoració ha de ser necessàriament positiva i crec que llibres com aquestos fan molta falta per tal de conéixer molts aspectes de la vida quotidiana que creiem que hui no tenen importància, però que si no els donem a conéixer, algun dia es perdran.

Hem de destacar l'excel·lent ús que l'autor ha fet del valencià: crec que l'ha deixat al lloc que li toca; el tema podia haver-li fet decantar-se per un ús populista i acientífic de la llengua vehicular. Queda ben clar que, inclús en un llibre com aquest, de voluntat divulgadora, s'han de respectar les normes que imposa l'ús d'una llengua que volem que siga "normal" en tots els àmbits, no sols en el carrer, i ho volem perquè tenim dret, com qualsevol poble de la terra.

Joan Ivars Cervera

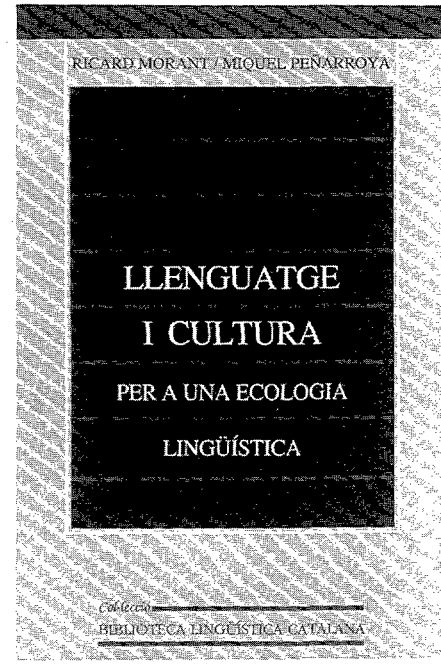

LLENGUATGE I CULTURA: PER UNA ECOLOGIA DEL LLENGUATGE.
Ricard Morant i Miquel Peñarroya
317 pàg., 21 x 14 cms.
València: Universitat de València, 1995

El llibre de R. Morant i M. Peñarroya tracta les relacions entre el llenguatge, la cultura i l'espai, el punt d'intersecció dels quals és l'home. La cultura s'entén des d'un punt de vista antropològics, és a dir, com el conjunt de tradicions i de formes de vida d'un poble. El llenguatge, el verbal i el no verbal, és un producte cultural però també el principal mitjà de transmissió de cultura. El tercer element, l'espai, inclou tant l'espai físic com el social. El concepte d'ecologia lingüística acaba d'arrodonir aquesta obra, ja que serveix d'integració dels tres elements esmentats.

Com els mateixos autors afirmen en la introducció, el seu propòsit és "realitzar una breu excursió per la vida quotidiana de la mà del llenguatge nostre de cada dia",

i el llenguatge els ve "com anell al dit" per plasmar les seves reflexions sobre la nostra cultura. R. Morant i M. Peñarroya descriuen amb una sensibilitat extraordinària les transformacions que s'estan produint en la nostra societat, i que representen, al capdavall, l'evolució de l'home del segle XX. Aquesta evolució ha assolit en les últimes dècades un ritme vertiginós, raó per la qual els autors han volgut deixar constància escrita d'uns costums i d'una forma de vida que s'esvaeix i que ells coneixen a fons.

L'estructura del llibre és un mirall de la vida de l'home. Comença amb el naixement, segueix amb l'oci, el negoci, i acaba amb la mort. De la mateixa manera l'home naix, creix amb el joc, madura amb la feina, i finalment retorna al lloc d'on ha sorgit, la terra.

El primer capítol s'inicia amb els prolegòmens del naixement, que són el festeig, la formació de la parella, les relacions sexuals i la concepció. Al voltant de la concepció es configura un món ple de ritus, de creences i de supersticions que la ciència va substituint a poc a poc i que els autors plasmen al llibre: des dels trucs per engendrar fills d'un sexe determinat, fins als diferents sistemes d'endevinar-lo. Tanca aquest capítol una descripció dels noms, on els autors constaten el pes de la civilització grecoromana en la nostra societat, un pes només interferit per les modes i la influencia de la cultura anglosaxoana.

El segon capítol és el de l'oci, que comença amb els jocs més tradicionals i acaba amb la televisió i els videojocs. La publicitat ocupa un espai important en aquest segon capítol, de la qual s'analitzen tant els aspectes lingüístics com els sociològics.

El tercer capítol està dedicat a la negació de l'oci, al negoci. Hi són comentades dedicacions tradicionals com l'ofici de carreter, el de sereno, i tot tipus de venda o de negoci ambulant. Al costat de la venda ambulant, on el crit és una de les característiques més definitòries, apareix la medicina. Aquest és també un terreny on la paraula ha jugat un paper molt important en la curació de moltes malalties. S'hi descriuen tant les pràctiques curatives màgiques o populars com les més ortodoxes o alternatives.

L'últim capítol és de la mort, amb tots els rituals i els tabús religiosos i socials que l'envolten. Abordar el tema de la mort no és senzill, per això no se'n parla gaire sovint. Els autors no només superen aquest tabú sinó que tracten el tema amb un to respectuós i irònic alhora que permet al lector distanciar-se dels sentiments que aquest tema suscita.

Aquest llibre és una referència utilíssima per a lingüistes i antropòlegs.Des d'un punt de vista lingüístic, apareixen expressions populars, frases fetes, refranys, cançons, acudits, interjeccions, endevinalles, bromes verbals, i tot un seguit de material lingüístic (verbal i no verbal) que no sol aparéixer a les gramàtiques ni als manuals d'ensenyament de llengües, i que reflecteix el sistema de valors d'una comunitat lingüística. Des d'un punt de vista antropològic, és interessant per les festes i les tradicions populars que s'hi descriuen, i per les creences i els hàbits quotidians que hi figuren. És, en definitiva, un treball de camp exhaustiu i rigorós, on els autors mostren una visió àmplia, ja que, tot i centrar-se en la cultura del País valencià, no escatimen al·lusions a altres cultures. Però el llibre no només va dirigit a lingüistes i antropòlegs, sinó a qualsevol tipus de lector. El to senzill, desenfadat i humorístic emprat, així com també l'originalitat del tema i de l'enfocament, fan particularment agradosa i engrescadora la seva lectura.

Júlia Todolí

PLAFONS CERÀMICS I IMATGES DEVOCIONALS A LA MARINA ALTA (ALACANT)
Fernando Sendra Bañuls
154 pàg., 27 x 21.2 cms.
Institut de Cultura Juan Gil-Albert/ Ajuntament de Pego/ Ajuntament de Benissa, 1995.

L'Institut de Cultura Juan Gil-Albert, de la Diputació d'Alacant, ha publicat recentment, dins de la col.lecció "Patrimonio", el treball d'investigació de Fernando Sendra que va guanyar el "XII Premi d'Investigació 25 d'Abril", de l'any 1993.

L'estudi cataloga els plafons ceràmics de tema religiós de la nostra comarca. Però no podem parlar d'un catàleg, un simple llistat ordenat d'uns materials, sinó d'un treball molt més ampli que no sols cataloga, estudia i analitza els plafons -mòduls, tècniques, colors, decoracions, fàbriques i fabricants - sinó que, sobretot, investiga el que hi ha "darrere" d'ells: el plafó no es sols un conjunt, més o menys artístic, de rajoles, sinó el producte d'un determinat moment històric, cultural i industrial d'un poble, i que, alhora, ens permet conèixer la societat que ens precedí. Es una segona lectura dels plafons ceràmics, tal volta la més important.

L'autor té clar la doble finalitat del seu treball. Per això abans que res en fa un petit estudi introductori de la comarca i de cada nucli urbà -demografia, patrons, esglésies, ermites i festes-, que ens situa socialment on son els plafons. I ho complementa amb uns estudis sobre el perquè de la seva aparició i nombre, i un anàlisi de l'entorn social, devocions populars, religiositat, festes, etc. del nostre poble.

El rigorós treball es complementa amb un estudi tipològic de capelles de calvari i dels propis calvaris, llocs carregats de silenci, patrimoni de segona digne d'una millor protecció; i amb un annex sobre plafons ceràmics de soterraments i toponímics, on dedica, supose que per la falta de material, menys temps i espai.

El llibre està escrit, però, amb un toc amè, didàctic, fàcilment comprensiu: tens la sensació, després de llegir el llibre, que saps tan com l'autor. I és que aquest no pot o no sap oblidar la seva formació, professió i passions: la constant necessitat d'investigar, de transmetre el que s'ha investigat. Sura pel treball una llum enciclopèdica, divuitesca. Per a dir-ho clar: al llibre sols li falta un estudi de les plantes rupícoles que de tant en tant a pareixen als murs i capelletes. Tot arribarà.

Els que estimem el nostre patrimoni, el passat i el present, el "gran" i el "menut" estem d'enhorabona. Ara bé després de llegir el llibre hem queda un dubte que sovint em planteje amb altres activitats creatives: d'aquí uns anys, quan s'estudie la producció i el consum dels plafons ceràmics als anys 70-80, ja siguen devocionals, toponímics, rellotges de sol, etc., apareixerà un gran buit: un conjunt d'imitacions dels s. XVIII-XIX ho omplirà tot. Es hora d'abandonar reproduccions amb tècniques i formes barroquetes, pseudo-

històriques, eclèctiques, tant al gust de les nostres forces vives botigueres disfressades de progressisme: és l'hora d'emprar un llenguatge nou, propi del temps que ens toca viure, de finals del segle XX, per a que el nostres descendents sapien com erem. Les rajoles dels 60-70 també ho diuen.

Josep Ivars Pérez

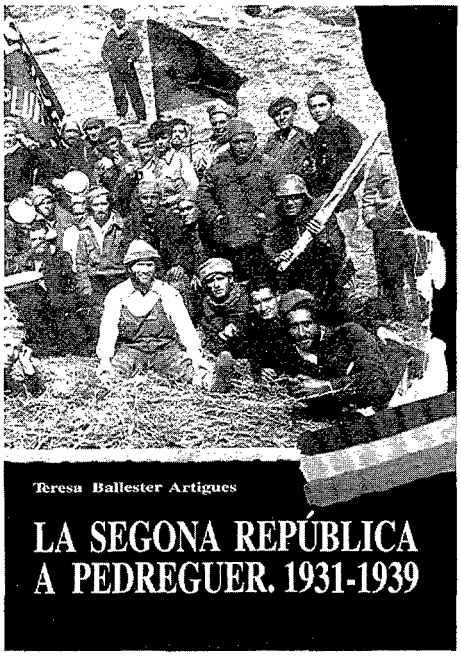

LA SEGONA REPÚBLICA A PEDREGUER. 1931-1939
Teresa Ballester Artigues
206 pàg., 24 x 17.2 cm
Ajuntament de Pedreguer i Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, 1994

La monografia que resenyem, premiada per l'Ajuntament de Pedreguer, amb el "I Premi d'Assaig i Recerca Antoni Gilabert", representa un bon exemple de l'interés i la utilitat de les investigacions de caràcter local.

Els estudis de caràcter local i comarcal, han guanyat en els darrers anys una notòria actualitat. En resposta a les mateixes necessitats de la història, entre la història general i la història local, no hi ha diferències de concepte, únicament de funció, d'objectius, de tècniques i de vies de recerca; l'escala local apareix com a marc idoni per a compendre i aprofundir qüestions més generals, per intentar la desitjada síntesi explicativa, per a valorar fins a quin punt es reflexa en eixe nivell concret el fet més general.

El treball de Teresa Ballester amb un generós esforç en l'ús de recursos heurístics, especialment pel que fa a material d'arxiu, premsa periòdica i història oral, acompleix els objectius que acabem de descriure. L'objecte d'anàlisi, les conseqüències sòcio-polítiques que va suposar per a Pedreguer l'arribada de la Segona República, és abordat amb una encertada visió pluridisciplinar, i més enllà del simple "fet polític", l'autora ens apropa a ell des de la realitat demogràfica, econòmica, religiosa, cultural i educativa, que va caracteritzar a la societat de Pedreguer en els difícils anys trenta.

La vida quotidiana del Pedreguer de l'época, contextualitzada, tant en el procés de canvi i transició política que va comportar l'instauració del règim republicà, com en la greu crisi sòcio-econòmica que afectava a l'agricultura valenciana d'aquells anys (complicada per catàstrofes naturals com la sequera, les gelades, la pedra, etc.); apareix reflectida en els problemes i necessitats, de tot tipus (des de materials a educatives), que va promoure o agreujar el canvi social, com també en els intents i les dificultats que va plantejar la recerca de solucions.

El treball posa de manifest els problemes i limitacions, tant legals com pressupostàries, que tenien el consistori i l'hisenda municipal per a resoldre tot un conjunt de necessitats primàries com ara l'aigua potable, el clavegueram, unes

escoles noves, la millora de les vies públiques, etc. Però, també posa de manifest, l'influència que va tenir en aquestes dificultats l'evident desfasament entre una administració local, hereua en molts aspectes dels estatuts provincial i local que va promulgar la dictadura de Primo de Rivera, l'any 1925, i la nova realitat democràtica que consagrava la constitució de 1931, però que la realitat social i política estava lluny de reflectir.

El pluralisme que devia guiar la nova realitat política va trobar les resistències i obstacles que calia esperar en una societat poc acostumbrada a viure en llibertat i on el sistema caciquil mantenia bona part dels instruments i mecanismes d'intervenció en la vida pública. El capítol dedicat, en la monografia, a analitzar l'evolució política del poder municipal, posa de manifest la capacitat de supervivència política, que van mostrar els principals dirigents locals de les forçes conservadores, com també el dificultós procés d'implantació que es va tocar viure a les forçes polítiques més progressites.

L'incapacitat que van mostrar les autoritats municipals republicanes de dreta, per a contactar amb les inquietuds i les expectatives d'una societat que començava a exigir més llibertat, més igualtat, i més justicia, va propiciar un clima de crispació social i política que es fa ver més evident en arribar 1936 i els esdeveniments que van desencadenar la guerra civil. Els capítols dedicats a analitzar les repercusions directes de la guerra, la sort que van viure els desafectes al règim republicà, i els dedicats a al període bèl.lic, en són bon exemple d'aquella crispació i de l'alt preu que es va tindre que pagar pel fracàs de l'experiència democràtica que comportava la Segona República.

En definitiva, una suggerent monografia, que es suma als treballs que l'autora ja havia dedicat al període considerat i que suposa un prometedor avanç de la tesi doctoral ("La Segona República a la Marina Alta") que, sota la direcció de Francisco Moreno Sáez, autor del pròleg que completa l'obra, té previst defensar en el pròxims mesos.

Josep Bernabeu Mestre

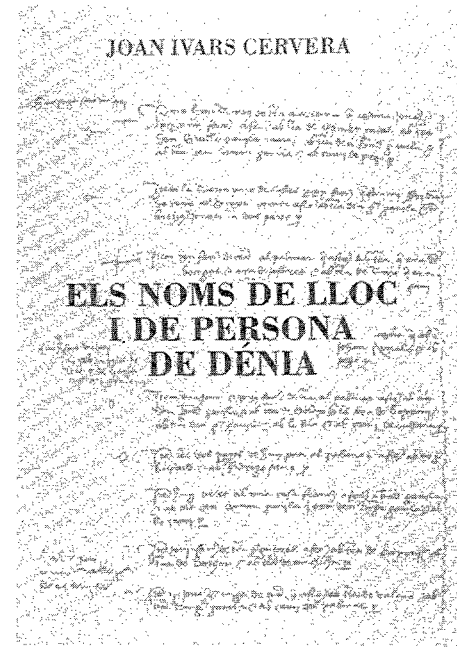

ELS NOMS DE LLOC I DE PERSONA DE DÉNIA
Joan Ivars Cervera
500 pàg., 24 x 17.2 cms.
Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, Institut de Cultura "Juan Gil-Albert" i Ajuntament de Dénia. 1995.

Aquest magnífic llibre presentat a Dénia el darrer 17 de novembre ha estat la reelaboració de la tesi doctoral Onomàstica de Dénia del professor Joan Ivars Cervera, catedràtic de llatí de l'I.B. de Dénia, professor-tutor de la U.N.E.D., assidu participant dels col·loquis de la Societat d'Onomàstica, president de

l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta i autor de diversos llibres i articles d'història, llengua i etnografia sobre la Marina. La tesi va estar defensada el setembre de 1993 en la Facultat de Filologia de la Universitat de València i va meréixer la qualificació d'Apte cum laude. El llibre està prologat pel Dr. Emili Casanova, professor titular de Filologia Catalana a la Universitat de València, director de l'esmentada tesi origen d'aquest llibre.

L'autor d'aquesta publicació fa un càlcul aproximat de sis anys de treball per a realitzar la seua tesi, però no és exacta aquesta apreciació; davant els resultats obtinguts qualsevol estudiós pot apreciar la maduresa científica i el rigor metodològic d'un investigador que no ha preparat la seua tesi com una prolongació de la carrera universitària; es tracta d'un treball seriós, compendi de l'enorme experiència adquirida al llarg dels anys amb aquesta dedicació entusiasta de Joan Ivars als seus estudis històrics, etnogràfics, filològics....

L'objecte d'estudi d'aquest llibre ha estat la toponímia urbana, rural i marina de Dénia, els noms propis dels llocs i l'antroponímia, és a dir, els noms de les persones que hi ha hagut al llarg del temps. Els topònims estan estudiats des dels punt de vista lingüístic, geogràfic i històric. Quant a l'estudi dels antropònims, noms, cognoms i sobrenoms, s'ha centrat la investigació en el periode de temps comprés entre els segles XIV i XIX, ambdós inclosos.

La metodologia emprada ha estat el fruit de diverses experiències personals de l'autor i d'investigadors com E. Moreu-Rey, J. Coromines, M. de Epalza, E. Casanova, V. Rosselló, J. Veny i altres. S'ha partit de l'enquesta oral i s'ha fonamentat en la documentació escrita, procedent d'arxius, de bibliografia i de cartografia. Tots els materials arreplegats han estat informatitzats, confeccionant una extensa base de dades que ha facilitat el treball d'ordenació, classificació i recompte de tots els topònims per al seu posterior estudi, la part més important del treball, en la qual s'afegeixen comentaris de tipus històric, lingüístic i en alguns casos d'interpretació etimològica. Per a ubicar els topònims estudiats el Dr. Ivars s'ha servit de diversos plànols i mapes presentats al final del llibre. Les quatre últimes pàgines estan dedicades a diverses gràfiques: els topònims urbans, rurals i marins del terme de Dénia, els topònims per segles, els topònims segons els principals camps semàntics, els topònims procedents d'antropònims, els antropònims commemoratius....

Aquest magnífic treball d'investigació ens possibilita de conéixer un capítol important de la història i la realitat de Dénia i el seu terme, tractat amb rigorositat, meticulositat, erudició i apassionament.

M.ª Roser Cabrera

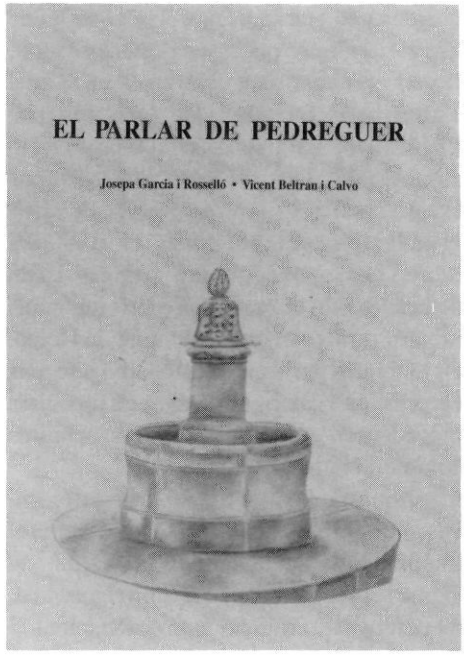

EL PARLAR DE PEDREGUER
Josepa Garcia Rosselló i Vicent Beltran Calvo
186 pàg., 24 x 17.2 cms.
Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta i Ajuntament de Pedreguer, 1994

Aquest treball és el resultat de la I Beca d'Investigació A. Gilabert que atorgà el 1992 l'ajuntament de Pedreguer, dins la programació commemorativa del bicentenari de la mort de l'il.lustre arquitecte de qui porta el nom i constitueix l'estudi de caire dialectològic i etnolingüístic més complet que s'ha publicat fins ara referit a la parla Pedreguer, la Marina Alta i les seues correlacions amb les comarques veïnes.

L'estudi comença amb un apartat introductori on, de manera sintètica, els autors contextualitzen l'espai objecte de la seua investigació a nivell geogràfic, socioeconòmic, històric i socio-lingüístic.

Seguidament, s'aborda la caracterització del parlar de la Marina Alta a nivell fonètic, morfològic i lèxic, tancant l'apartat amb setze mapes geolingüístics que sintetitzen gràficament la informació hi aportada.

El tercer capítol -el més extens-, es dedica a la descripció lingüística del parlar de Pedreguer. Hi cal destacar l'estudi rigurós i detallat dels trets fonètics més característics de la parla pedreguera com poden ser determinades realitzacions vocàliques o l'emmudiment de -r i -t, aspectes morfosintàctics com la permanència de l'article personal, l'estudí sistemàtic de la pronominalització o algunes realitzacions verbals, així com, finalment, la tria escaient del repertori lèxic estudiat.

L'apartat de conclusions ens presenta els trets estudiats en els diferents nivells fonètic, morfològic i lèxic, i catalogats segons es tracte de coincidències amb les formes del valencià central o meridional, de característiques pròpies o de coincidències amb el mallorquí, tret aquest considerat bàsic en la singularitat pedreguera i que deriva del fet del repoblament de la localitat per colons mallorquins després de l'expulsió dels moriscos i que es recollit a l'inici del llibre amb la reproducció de la dita popular: "Dels pobles del Marquesat/ que parlen més mallorquí/ és Pedreguer, sense dubte,/ com saben tots per allí". L'apartat finalitza amb una breu comparació, que suggereix la possibilitat d'aprofundir-hi amb un bon aprofitament, entre les parles dels pobles veïns de Gata i Pedreguer.

Els apartats següents constitueixen una ampla addenda de caire etnolingüístic que es complementa molt bé amb l'orientació central del treball, aportant-hi un bon repertori de frases i refranys, de jocs populars, així com un acostament descriptiu -amb aportacions lèxiques interessants- al procés de manufactura de la llata, l'artesania que ha estat a la base del devenir econòmic de Pedreguer.

Tot aixo, realitzat amb un acurat nivell

científic i metodològic, on destacaríem l'ampla nòmina d'informants que ve a garantir un bon treball de camp, les referències a les fonts, explicitació dels estudis ja realitzats sobre el tema i l'aportació d'una àmplia bibliografia.

En definitiva, es tracta d'una aportació ben estimable al corpus d'estudis al voltant de Pedreguer i de la comarca de la Marina Alta i un bon exemple de treball lingüístic aplicat a un àmbit geogràfic restringit que mereix, per totes dues característiques, l'interés que ha aixecat tant en el camp dels estudis lingüístics com entre els amants i estudiosos de la nostra local i comarcal.

Carles Mulet

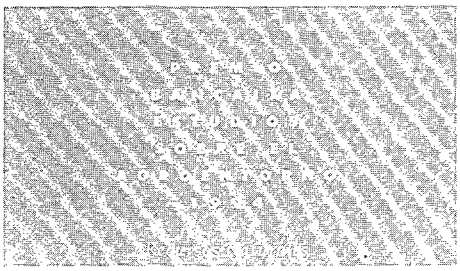

L'artesania de la llata

a la Marina Alta.

Antoni Barber i Vallés
Ismael Guardiola i Mora

Fundació BANCAIXA

L'ARTESANIA DE LA LLATA A LA MARINA ALTA: UN EXEMPLE D'APROFITAMENT TRADICIONAL I EQUILIBRAT D'UN RECURS NATURAL: EL MARGALLÓ.

Antoni Barber i Vallés i Ismael Guardiola i Mora

93 pàg., 24 x 16.7 cms. – Fundació Bancaixa, 1995

L'artesania de la llata a la Marina Alta va obtenir el primer lloc del Premi Bancaixa d'Estudis sobre Agroentorn, en l'apartat de recursos naturals el 1994.

En les planes d'aquest llibre, trobem tot allò que molts encara hem conegut i que a mesura que passen els anys va perdent-se "el fer llata". Se'ns descriu tot el món que envoltava aquesta artesania tan arrelada a la nostra comarca, i que ja sembla com alguna cosa arcaica que sols practiquen algunes persones molt majors, que són les que els autors d'aquest treball han utilitzat com a informants.

En tot el llibre i com bé ens diu el subtítol, un dels protagonistes és "el margalló", així un dels apartats d'aquesta monografia ens explica tot allò que té a veure amb la matèria primera de la qual sorgeixen les palmes per a fabricar la llata "el margalló", planta de tots ben coneguda per formar part de la vegetació de les nostres muntanyes.

La part central del llibre és un capítol que s'anomena "què i com es fa", mitjançant unes excel.lents il.lustracions i fotografies de cadascun dels processos de treball; els autors ens expliquen tot el procés artesanal de la llata, des de la collita de les palmes, passant per la seva preparació -l'assecat, l'ensofrat, l'embrinat, l'esporguimat-, per poder ser utilitzades, fins al trenat. Els diferents tipus de fer llata, com la cosien i com l'acabaven, finalitzant amb una relació d'alguns dels articles que ens ofereix l'artesania de la palma: cabassos, bosses, capells, maurans, estores, graneres, pinzells i d'altres.

Malgrat totes les aportacions que els autors han pogut recuperar d'aquesta artesania quasi desapareguda, hauria estat molt més complet el treball, si l'apartat dels objectes que ens ofereix la palma s'haguera extés més, manquen molts útils com les garrafes d'oli folrades de llata o l'explicació de com es realitzaven alguns

d'ells -com els pinzells i les graneres-, que ens vénen a la memòria a mesura que llegim aquestes planes, i que seria urgent recuperar en estudis d'aquests tipus abans que es perden totalment. Aquestes mancances les notem perquè és un llibre molt suggeridor, i a mesura que anem llegint les seves planes i anem descobrint tot el món que envoltava la llata, ens adonem que resten moltes facetes per estudiar, que es mereixerien més treballs d'aquest tipus que recuperaren tot aquest món d'autoconsum.

Tanmateix, la intencionalitat de l'obra s'ha aconseguit, com ens expliquen els autors en la presentació del llibre, i queda clar l'aprofitament del margalló a la Marina Alta com a recurs natural per a elaborar la llata.

Teresa Ballester Artigues

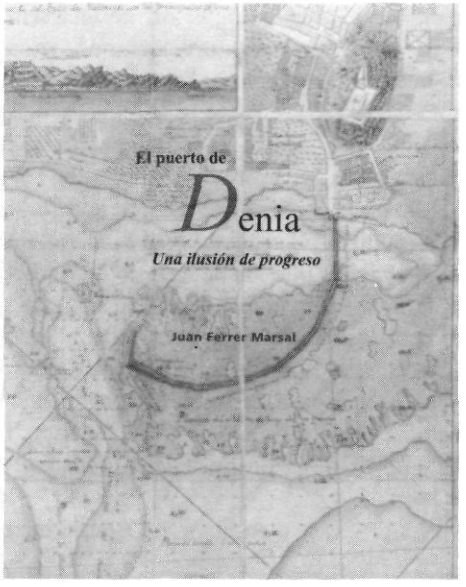

EL PUERTO DE DÉNIA, UNA ILUSIÓN DE PROGRESO
Juan Ferrer Marsal
238 pàg., 30 x 24 cms.
Generalitat Valenciana. COPUT. 1994

L'objectiu del llibre de Juan Ferrer Marsal de ser un estudi del procés de modernització del port de Dénia des del segle XVIII i la seua evolució des d'un punt de vista tècnic, el du a oferir-nos una investigació multidisciplinar, endinsant-se d'una manera molt seriosa, en els camps històrics i socio-econòmics de Dénia i la comarca de La Marina Alta.

És d'agraïr a l'autor que haja sabut adaptar a un llenguatge fàcil d'entendre per tots, un material molt tècnic i especialitzat, i haja posat a l'abast dels investigadors aquest material inèdit i poc estudiat però molt important, que ha obtingut treballant molts arxius, la major part d'ells de fora de la comarca.

El lector arribarà a tindre una imatge del port de Dénia com una cosa viva, canviant, condicionada per la situació econòmica de l'entorn. A partir del port

natural, les diferents civilitzacions han anat construint un port comercial, des dels grecs del segle VI aC. passant pels romans, després pel món islàmic durant el qual tingué el seu màxim esplendor i la posterior expulsió dels moriscs en el segle XVII, en una ciutat militaritzada sota la presència del Terci de Nàpols, fins a la consolidació d'un important port comercial a les darreries del segle XIX quan, per la manca d'infrastructures terrestres que pateix la comarca, esdevé l'única eixida dels productes agrícoles comarcals, especialment de la pansa.

Dénia ha estat, des de sempre, una ciutat projectada cap a la mar amb un port natural que, amb unes especials configuracions geològiques, ha estat utilitzat com a port comercial pels qui el coneixien. Amb l'arribada dels grans velers i dels vapors, el seu ús esdevé difícil. Aquestes característiques, per altra banda habituals en molts ports del Mediterrani, fan de la història del port de Dénia un esforç constant per la seua adequació a les necessitats comercials de Dénia i de la comarca: la necessària inversió en la modernització del port.

Juan Ferrer analitza les diferents formes de gestió i d'explotació del port on, des del segle XVI ja es disposa de tarifes que cobra el Marqués de Dénia, que passen després a la corona i més endavant a l'Ajuntament. La gestió i explotació del port segueix el mateix procés que els canvis de titularitat fins a la seua transferència a la Generalitat Valenciana l'any 1982 i la creació l'any 87 de la Gerència de Ports. El port passa de ser d'interés general a ser d'interés local i, de nou, d'interés general.

Un especial interés jurídic té la classificació com a Port d'Interés Local l'any 1892 i l'etapa posterior de Port Municipal durant la qual l'Ajuntament de Dénia, animat per un grup d'inversors, es llança a l'aventura de gestionar, directa o indirectament, l'obra pública, confiant en el cobrament de tarifes durant la concessió i la venda d'una part dels terrenys guanyats a la mar. L'estudi econòmic que hi ha en el projecte de Yagüe dóna com a viable aquesta fòrmula.

Amb l'anàlisi de les diferents obres del port es fa sempre referència a com va desenvolupant-se el teixit urbà de Dénia i com van apareixent les diferents infrastructures urbanes i els edificis de l'espai portuari, des de la Torre de Sant Telm de l'època romana; les torres del Fortí i d'En Carròs de l'època islàmica fins la moderna estació marítima de l'any 1984.

Respecte al seu ús cal destacar que, principalment, ha estat un port comercial, però també va ser port de passatgers a principi del segle XX i, a partir del 1980, ha esdevingut un port mixt passatge-mercaderies amb les Illes Balears. Però tot això sense oblidar que també ha estat i és un port pesquer amb una important i renovada flota, així com un port esportiu al voltant del Club Nàutic creat l'any 1968.

El llibre ret un just homenatge a tots els qui han tingut alguna cosa a veure amb el port, des dels tècnics redactors i directors dels projectes de modernització fins els pràctics i altres tècnics, així com a les altres activitats portuàries desenvolupades al seu si, com la Capitania del Port, dins de l'administració militar.

En qualsevol cas, considere que l'aportació més important que fa Juan Ferrer, pels estudiosos de la nostra comarca, és l'anàlisi dels diferents projectes de modernització redactats en els darrers segles, des dels enginyers militars funcionaritzats de l'administració il.lustrada del segle XVIII fins al seu màxim desenvolupament amb l'administració civil del segle XIX i l'aparició dels enginyers i l'Escola de Camins l'any 1802. Des del projecte d'Elcoro de l'any 1849 al projecte

de Yagüe de 1895, passant pels projectes d'O'kelly l'any 1860 i el de Jàudenes de 1868.

L'execució d'aquests projectes de millora resultaren sempre un fracàs i una frustració, reflex del sentiment de desengany que viu tota eixa generació del 98, però, en qualsevol cas, significaren tot un seguit de generacions il.lusionades pel progrés de la ciutat.

El lector es familiaritzarà fàcilment amb els diferents personatges que intervenen en el procés de modernització, des de l'enginyer Yagüe fins l'artífex i personatge més important de les obres del port, el contractista Gabriel Moreno Campo a qui l'Ajuntament adjudicà les obres del projecte de Yagüe l'any 1898, o l'Empresa Concessionària del Port de Dénia creada pel mateix Gabriel Moreno l'any 1901, tot això acompanyat de les necessàries pinzellades que l'autor fa sobre la precària situació de les infrastructures terrestres comarcals, la construcció l'any 1884 del ferrocarril que uneix Dénia-Gandia-Carcaixent, la total obertura de la carretera amb Alacant l'any 1890 o la construcció l'any 1915 del ferrocarril Dénia-Alacant.

Els projectes i la il.lusió per la modernització van lligats a la situació econòmica de Dénia i de la comarca, destacant l'anàlisi encertada de l'economia pròspera del segle XIX derivada del creixement demogràfic, agrari i comercial al voltant de la vinya i de la producció de pansa. La crisi econòmica provocada per l'enfonsament del mercat de la pansa i la inestabilitat política de l'Ajuntament de Dénia faran fracassar els intents de modernització assatjats entre els dos segles. El procés de gestació del port modern és un procés llarg i complex, i les obres començaran en 1898, 118 anys després de redactar-se el primer projecte del mariner Berlinguero, però encara hauran de passar prop de 100 anys més per a donar-les per concloses. La construcció del port ha deixat empremtes inesborrables a l'entorn paisatgístic, com les canteres del Castell (utilitzades per a omplir el dic nord) i la de Sant Nicolau (que aprofità per a omplir el dic Sud).

Al llarg de tot aquest trajecte històric ens trobarem amb empresaris compromesos i il.lusionats amb el progrés de la ciutat que lluitaran contra tot un conjunt de circumstàncies econòmiques i socio-polítiques adverses, i assistirem posteriorment, amb la crisi econòmica, a la impossibilitat de captació de nous capitals i la ruïna econòmica dels inversors que acabaran amb el seu prestigi personal i amb el seu patrimoni. La liquidació de la Companyia Concessionària del Port de Dénia va suposar la ruïna dels empresaris més compromesos amb el progrés i un injust tractament per part de l'administració municipal de cara als més actius empresaris del moment.

Després de la rescisió del contracte amb l'empresa Concessionària del Port vindrà la Junta Local d'Obres del Port, amb la declaració de port d'interés general. Després arribarà la Comissió Administrativa d'Arbitres del Port i la CAPE, fins a la seua transferència a la Generalitat Valenciana l'any 1982.

A partir del 1992, els estudis i projectes de la Divisió de Ports de la Generalitat Valenciana han pretés la realització d'una obra total, acabant les obres d'abric, de reconstrucció i reforç dels dics, d'urbanització dels accesos i el dragat del canal d'entrada amb la draga Leonardo da Vinci, una obra aturada des de l'any 1870, trencant-se així, com afirma l'autor, la visió romàntica que tenien les obres inacabades durant tants anys.

L'autor aposta d'una manera clara per la finalització de les obres del port, amb les millors garanties i amb el major respecte que es mereixen els valors paisatgístics i

ambientals. El port de Dénia, segons Juan Ferrer, com a capçalera de la ruta cap a les Illes Balears, com a port pesquer, com a port esportiu i com a suport de les activitats lúdiques i turístiques, és una garantia de futur. El nou port de Dénia ha d'implicar una renovada il.lusió de progrés en un creixement ordenat i harmònic que faça compatible la major activitat portuària amb la vocacionalitat turística de Dénia.

El llibre acaba amb una cronologia de la modernització del port, des del 1735 fins avuí, i una relació de projectes del port de Dénia des del projecte de Berlinguero l'any 1780 fins els darrers projectes de José Luís Campello i José-Luís Navarro dels anys 1990 i 1991.

És important destacar també que l'obra va acompanyada d'un nombrós material gràfic consistent en mapes, plànols, fotografies, reproducció de documents, etc... d'indubtable interés investigador, una important recopilació feta amb il.lusió per l'autor al llarg dels darrers anys.

A partir d'aquest llibre, tal com diu Juan Ferrer, les portes a la investigació de determinats aspectes d'aquests 250 anys del Port de Dénia estan obertes per a historiadors i experts.

Antoni Lluís Carrió Artigues

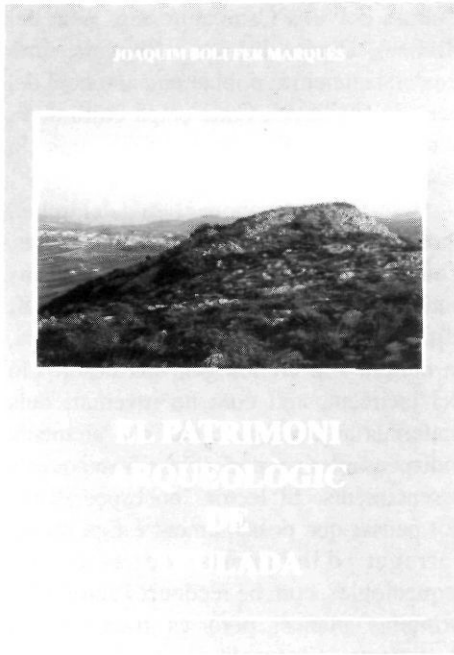

EL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DE TEULADA.

Joaquim Bolufer Marqués.

123 pàg., 21,5 x 15,5cm.

Ajuntament de Teulada, Associació Cultural Amics de Teulada, 1995.

Aquest treball fou presentat en el I Certamen d'Investigació "LA JOANAINA" que convocà l'Associació Cultural Amics de Teulada l'octubre de 1988. Fou seleccionat i premiat amb l'ajuda a la investigació al febrer de 1989. Després de varis intents, la seua publicació ha estat possible gràcies a la col·laboració de la regidoria de cultura de l'Ajuntament de Teulada i l'A.C.A.T.

L'obra s'inicia amb un pròleg de J. Buigues, president de l'A.C.A.T., després d'una petita introducció de l'autor, aquest passa a parlar sobre el terme municipal de Teulada. Llavors ens presenta una descripció geològica i física per continuar amb l'exposició de les diferents etapes culturals, des del bloc de la Prehistòria (Paleolític Superior, Neolític, Calcolític,

Cultura del Vas Campaniforme, Edat del Bronze), l'època Ibèrica i Romana, amb especial atenció al poblament, així com del període Medieval. Cada etapa cultural va acompanyada d'un mapa físic amb la distribució dels diferents assentaments.

Seguidament trobem el gros del treball format per les fitxes d'inventari de jaciments. Les fitxes estan realitzades amb uns paràmetres molt senzills però alhora molt eficassos, dades com la situació geogràfica, la cultura i la cronologia, una descripció del jaciment, així com un inventari dels materials arqueològics, etc. són elements indispensables per poder classificar aquests assentaments. El lector "no especialista" pot pensar que possiblement estiga massa carregat d'inventaris de materials arqueològics, com bé reconeix l'autor a les primeres planes, però es tracta de la documentació arqueològica; també per això se'ls acompanya de les introduccions històriques que sempre els fan més assequibles.

La part gràfica, referida a dibuixos de planimetries, ceràmiques, etc. va darrere les fitxes però en cada assentament hi trobem una fotografia del mateix, de les estructures, de la ceràmica, etc. en blanc i negre, excepte les reproduccions de les pintures rupestres del Barranc del Bou i el soterrament de la necròpolis de la vil·la romana de La Torreta, que molt encertadament apareixen a tot color.

Altre element molt destacable és l'ampli recull de la bibliografia sobre Teulada, element de gran profit pels estudiosos o tots aquells que intenten endinsar-se en el món de la Història de Teulada i de la resta de la Comarca.

La publicació d'aquest treball s'ha convertit en un element essencial pel coneixement de la gran riquesa patrimonial del municipi de Teulada i de la Marina Alta. Molts altres ajuntaments haurien de prendre exemple.

Al capdavall, només cal esperar ara la bona voluntat dels usuaris del llibre, que sàpien traure un bon profit de la informació de la monografia, i serveixca per la conservació del patrimoni arqueològic. La difusió a nivell popular d'un inventari de jaciments arqueològics ha d'ajudar a preservar-los ja que mal es pot respectar i protegir allò que es desconeix, però al mateix temps la societat ha d'entendre que són patrimoni de tots i que no sols ens pertanyen a tots, si no també a les futures generacions. Com es diu en el pròleg, esperem que aquesta obra no siga utilitzada "per jugar a l'arqueologia".

P. Costa Cholbi.

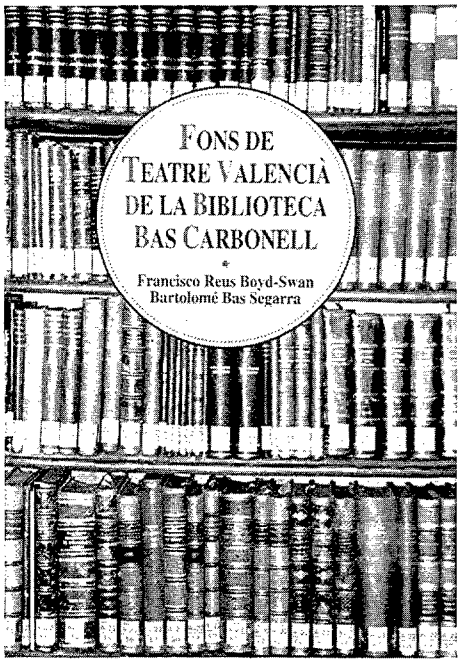

FONS DE TEATRE VALENCIÀ DE LA BIBLIOTECA BAS CARBONELL
Francisco Reus Boyd-Swan i Bartolomé Bas Segarra
246 pàg., 25 x 17.5 cm.
Ajuntament de València, 1994

L'escassesa de publicacions —escassíssima, diria jo— relacionades amb la bibliografia teatral, realça el mèrit i l'interés propi que desperta entre els afeccionats a aquesta manifestació de la cultura l'aparició de qualsevol estudi sobre el tema. I el cas del llibre del què ara parlem manté com un valor afegit el fet de la seua dedicació específica al món del teatre valencià, abandonat a la seua sort —mala sort— fins fa ben poc, principalment pel menyspreu amb el què ha estat considerat com a matèria literària. Fins ara sols tenim notícia d'una publicació similar, la d'Anna Vázquez a l'Institut del Teatre català, i d'una altra, que publicà la mateixa institució, l'autora de la qual, la valenciana Caterina Solà i Palerm, incloïa un catàleg dins del contexte més ampli del seu treball: "El teatre valencià durant la Dictadura (1920/1930)".

Per tot acò és d'agrair el laboriós treball realitzat pels autors d'aquest llibre, realitzat —això sí— amb l'avantatge de disposar d'un extens camp de treball com ho és la Biblioteca Bas Carbonell de Xàbia, i el seu fons de teatre, tant en castellà com en valencià.

No es tracta, naturalment, d'un fons de material dramàtic d'un alt valor literari, perquè malhauradament, eixa no és la nostra realitat històrica. La gran majoria, com hom sap, són funcionetes que s'escrivien com a complement d'altres més pretensioses de llengua castellana, per a festes falleres o altres actes dirigits especialment a un públic popular. Encara que en aquest catàleg també apareixen altres contemporànies d'un major rigor lingüístic i literari, com, per exemple, les de Martí Domínguez o els germans Sirera. Però són l'excepció i possiblement no siga d'açò del què hauríem de parlar.

En quatre línies podríem definir aquest catàleg, i això no li restaria mèrits als seus autors que hauran hagut de dur a terme una meticulosa tasca d'ordenació. Les 1537 obres d'aquest fons, algunes d'elles simplement mecanografiades, apareixen amb el seu número, autor, títol, gènere, edició, col.lecció, data d'estrena, el nombre i gènere dels seus personatges i la referència o el número de registre que tenen dins de la Biblioteca. Existeix un ordre alfabètic d'autors i un altre d'obres, la qual cosa facilita totalment la consulta a qualsevol que acudisca al catàleg per informar-se d'aspectes històrics o literaris o amb la morbositat de cercar alguna funcioneta amb l'ànim d'entrar en el món faranduler per a muntar un espectacle festiu damunt de l'entaulat de l'"antiga farsa".

El llibre, sòlidament enquadernat, s'alegra amb l'aparició d'algunes curioses

portades seleccionades entre les existents a la Biblioteca. En un sentit o en altre ens trobem davant d'un bon treball, que haurem de premiar en caure el teló final de la seua lectura, picant fort, aplaudint com correspon a una bona funcioneta de teatre.

Vicent Balaguer